

A KERESZTFÁHOZ MEGYEK...

Kiszombor szakrális emlékei

Kiszombor, a Maros bal partján fekvő település, hajdan Csanád vármegyében a Csanád nemzetség ősi jussa volt. Az idők folyamán Torontál vármegye nagyszentmiklósi járásának faluja lett, a trianoni határrendezéskor Csanád-Arad-Torontál egyesített vármegyék kötelékében maradt.¹ Majd a II világháborút követően Csongrád megye határmenti települése. Leghíresebb épülete a 13. századi körtemplom, melynek belsejében eredeti freskók is találhatók. (1. kép)

A falu történelme a középkorra vezethető vissza, alapításának időpontja bizonytalan, 1256-ból való az első írásos emlék, de jóval előbb keletkezhetett, mert ekkor már ketten öröklük.² A falu neve a középkorban *Zumbur* – 1247, *Zombor* – 1256, *Sombur* – 1334, *Sombor* – 1650 alakú névváltozatokban maradt fenn. Az 1800-as években kezdik Kis-Zombornak nevezni a falut. Elnevezését az 1890-es években akarták megváltoztatni, mivel hogy Bácskában már volt egy Zombor nevű település, de a lakosság ragaszkodott a régi névhez.

Zombor a Csanád nemzetség egyik ősi birtoka, majd a Telegdiék osztottak rajta. Zsigmond király mezővárosi rangot adományozott a településnek. A hódoltság idején elnéptelenedett, 1582-ben csupán három lakosa volt. 1596-ban a török fölperzselte és pusztává vált. A török kiűzése után határőrvidék lett. 1717-től a Temesi Bánság Csanádi Kamarai Tisztartóságának kerületébe osztották be.³ A bécsi kancelláriától vásárolta meg Oexel Mátyás József, nagyszentmiklósi sörgyáros 1781. augusztus 1-én. Ekkor Zomborhoz 8637 hold 400 négyszögöl nagyságú földterület tartozott, amiből 916 hold úrbéri föld volt. A lakók megoszlása: 117 telkes jobbágy és 32 zsellér. A birtokhoz tartozott templom kegyúri joggal, egy romos iskola, szeszfőzde szesz mérési engedéllyel, a marosi komp és a hozzá tartozó szálláshely, kocsmá.

Az Oexel család Zomborra költözése után parókiát, két tantermes iskolát, iskolamesteri lakást építtetett. Oexel Mátyás halála után három fia örökölte a birtokot. A család 1839. szeptember 9-én folyamodott V. Ferdinándhoz nevük Rónayra való változtatása és a zombori előnév használata érdekében.

¹ Kiss 1997. 16.

² Kiss 1997. 17.

³ Tóth 2000. 159.

A Rónay család letelepedése után gyors fejlődésnek indult a település. Lakossága megháromszorozódott. Főként mezőgazdasági termeléssel foglalkoznak máig, fő termények: búza, kukorica, cukorrépa, hagyma. Kiszombor lakosságának 80%-a római katolikus vallású.

1949-ben kezdődött a mezőgazdasági termelőszövetkezet szervezése, az összevonások után az Új élet és a makói Lenin Tsz működött. A 19. század végén két gőzmalma, és 1885-től téglagyára van. Az első artézi kutat 1889-ben fúrták, villanya 1927-től, gázellátása 1985-től üzemel.

Kiszombor a szegedi, makói, nagyszentmiklósi és óbébai utak kereszteződésében fekszik. Ezek az utak meghatározzák a köztéri szakrális emlékek elhelyezkedését is.

Kiszomboron, és a határában a mai napig több kereszt, néhány szentet és Mária alakját ábrázoló szobor, a temetőben kápolnák található, melyeknek története és állítatásuk időpontja nagyon eltérő. A háború előtt több is díszítette a falu területét, de sokat elbontottak, vagy ledöntöttek.

Út menti keresztek

A kereszt a keresztény ókor és középkor jámborságában és művészetében győzelmi jel, az üdvösség fája, amelyen Krisztus királlyá dicsőül, és mindig az Istenemberre emlékeztet.⁴

Mindazon szabadtéri kereszteket, vagy annak nevezett vallásos jelképeket, esetleg szoborcsoportokat, amelyeket nem az egyház liturgikus cselekményeinek színterén (templom, kápolna) emeltettek, út menti kereszteknek nevezzük. Általában nemcsak útszéleken, hanem nevezetes vagy hangsúlyos helyeken (folyópart, falu széle, a mező, dűlők kezdete, balesetek, katasztrófák helyszíne) állnak.⁵ De találunk harangláb mellett, ház előtt, temetőben, templom közelében is. Magánszemélyek többször saját földjükre, kertjükbe állíttattak. A keresztállítás okára és körülményeire a legbiztosabb felvilágosítást az emlékek feliratai és a kereszthez kapcsolódó szóbeli hagyomány utal. A felállított kereszteket az egyház is elismerte, és mindig felszentelte. Ennek az időpontja általában május és szeptember között ünnepélyes, a helyszínen bemutatott szentmisével történt.

A keresztek anyagát, formáját és megmunkálását figyelembe véve térben és időben egyaránt változatos típusait különböztetjük meg. Legfontosabb anyaga kezdetben a kő és a fa, ezekhez idővel néhány újabb anyag (bádog, öntöttvas, műkő) társult, amelyekből aztán különböző kombinációk jöttek létre.

Ha a keresztek elhelyezkedését megfigyeljük a térképen, akkor azt vehetjük észre, hogy négy út menti kereszt a falu tágabb határát jelölte, másik négy kereszt pedig, mintha a belső védőhatárt mutatná számunkra. Nem tudjuk bizonyítani, hogy tudatos ez az elhelyezkedés, mégis figyelemre méltó. (Ezzel a jelenséggel találkozhatunk a domaszéki viharharangoknál is) A külső határon

⁴ BÁLINT 1997 289.

⁵ MNL 1987. 5. 435.

lévő keresztek a falut átszelő országutak mentén állnak. (lásd 1. melléklet) Ezek közül kettőt Zombori Rónay Ernő (2. melléklet 2. kép) emeltetett 1890-ben:

„Rónay Ernő ezen évben két keresztet emeltetett kőalapzaton vasból: egyet az úgynevezett Pálinkaház felé (Szegedi országút), és egyet a ladányi – major felé.”⁶

Szegedi országút keresztje

Szeged felé a faluból kiérve, a vasúti sorompón áthaladva, az út bal oldalán áll a kereszt, melyről az előző idézetben olvashatunk. (Az új 43-as főút megépítése előtt erre vitt a szegedi út)

A téglalapra állított öntött vaskeresztet igen elhanyagolt állapotában találtam meg, a kereszt letörve feküdt az alapzat tetején.

A virágot formázó kereszt a környék legszebb út menti emléke lehetett valaha. Korpusz nincs rajta, Jézust a virág jelképezhette. A kereszt felső szárán, fehérre festett lemezen az INRI feliratot láthatjuk. Ezen az emléken a mellékalak Szűz Mária, aki a földgolyón áll, mellette két szárnyas angyalka. A talapzat oldalára bádoggal van erősítve, melyről a több mint száz éves felirat eltűnt, környéke nagyon elhanyagolt, rendezetlen.

Bottyán Imre, a falu legidősebb ember mesélte, amikor hazajött a hadifogságból a kereszt köré négy nyárfát ültetett. Nem tudni mi lett a sorsuk a „szent fának”.

A letört keresztet az önkormányzat beszállította a polgármesteri hivatal udvarára, és ígéretet tettek, hogy a közeljövőben felújítják a Szegedi országút keresztjét. (2–4. kép)

2007. áprilisában, búzaszentelőkor a falu összefogásával a keresztet eredeti pompájában újra szentelte Varga Attila plébános.

A ladányi út keresztje

Ladány, Zombortól dél-keletre fekszik, ennek helyén volt az egykori Ladán-Ladanya-Ladány falu. A név valószínűleg ősi személynév volt. Oexel Mátyás dohányt termelt ezen a részen, majd a 19. század utolsó szakaszában a Rónay – család mintagazdaságot hozott itt létre. A területet a lóré, ló által vontatott kis vasút kötötte össze a többi majorral.⁷ A háború után a makói Lenin Tsz-é lett ez a földterület, manapság egy vállalkozó műveli és használja az egykori uradalmi majorság épületeit, területét.

A kereszt a Furulyás-család házának előkertjében áll. (Nagyszentmiklósi utca 70/a.)

⁶ HISTORIA 20.

⁷ KISS 1997. 25–26.

Fehérre meszelt, téglalapon helyezték el az öntött vaskeresztet, a korpuszon és az INRI feliraton kívül, a kereszt végeit virágmintával, közepét napsugarakkal ékesítették. A korpusz alatt találunk egy táblát, melynek felirata eltűnt, de láthatjuk, hogy a táblát is virág koszorúval díszítették. A mellékalakok anyagkák, két oldalt helyezték el azokat. A családot kérdezve, nem tudtak a szent tárgy történetéről semmit sem. Amikor építkeztek, a ház és kereszt között hét méter távolságot kellett hagyniuk, ehhez az egyház ragaszkodott. Az itt élő család szépen gondozott virágos kertet teremtett a kereszt körül. (5. kép)

Nagyszentmiklósi kereszt

Falunk szülöttje, Kiss Mária Hortenzia *Tűzpróbára tétetett* című regényében olvashatjuk ezt a rövid részletet: „*Másnap reggel megkondultak a harangok. A plébános úr egy csoportthívővel, kereszttel, zászlókkal elkísérték a búcsúsokat a falu aljáig. Ott a keresztnél imát mondott, megáldotta őket, úgy indultak el.*”

A radnai búcsúra indultak a kiszombori emberek, akik akkor Kiszombor és Radna távolságát gyalog tették meg. Ez a kereszt a Nagyszentmiklósi úton állott, melyet akácfa védtek, a fákat szent fának is emlegették. Néhány évvel ezelőtt, a kiszombori határátkelő építésekor az elkerülő út nyomvonalába esett, ezért lebontották. Nem tudni, hogy hová is került. Hajdú István és felesége is emlékezett a keresztre, azt mesélték róla, hogy érdekes lapos vasból készült a kereszt, a hatvanas-hetvenes években le akarták dönteni, de csak elhajlítani tudták azt, az arra élők visszahajlították, így még néhány évig díszítette a határt. Hasonló lehetett a Zsíros-féle-, a Rétalján lévő és a Móricz utca végén álló keresztekhez.

Fehér kereszt

Az Óbébai út mellett álló vaskereszt, téglaoszlopon. Az oszlopra márványtáblát helyeztek, ez áll rajta:

„Úr Isten
Add meg minden napi
Kenyerünket
És bocsásd meg a mi bűneinket.
Emeltették
A kis zombori hívek.”

A vaskereszten egy bádog korpuszt találunk, amely felett az INRI felirat látható. A kereszt szárán egy térdeplő szárnyas angyal van, a falu felé fordulva. Falu határát jelölő kereszt lehetett. Hajdú István nyugdíjas elmondása szerint a 70-es években traktorral borították le a keresztet, amit a zombori Tsz udvará-

ra vontattak. Nem sokkal az eset után a hívek összefogásával a keresztet ismét fölállították ugyanazon a helyen. A fehér név talán a fehér márványkő miatt adatott a keresztnek. A szépen gondozott emléknél mindenszentekkor és halottak-napján mindig gyertya ég, de a friss virág soha nem hiányzik róla. (6. kép)

A régi makói út keresztje

Zombornak ezen részén voltak a régi híres erdők, mocsarak, lápok, megrekedt vizek javarésze is, tó és sziget, liget, kert és kaszáló. Ezen az úton lehetett a legrövidebb idő alatt Makóra érni. Volt olyan év, hogy a Maroson gyalogosan át tudtak gázolni, mert olyan alacsony volt a vízállás. Ennek az országútnak a bal oldalán látható egy kereszt, mely sokak szerint az egykori révhez tartozó csárda mellett állott.

Tégla alapon, öntött vaskereszt, rajta jézus szoborral és INRI felirattal. A kereszt szára és oldalágai futó virágmintával vannak díszítve. Mellékalak nincs az emléken. Bottyán Imre elbeszéléséből tudjuk, hogy ezt az út menti emléket is ledöntötték a háború után, majd újra felállították. (7. kép)

A határban még két keresztet találunk a Husztik- család által emeltetett kő-, és egy Rétalján lévő vaskeresztet.

Husztik-féle kőkereszt

Zombor határában lévő egyetlen kőkereszt, ami a Husztik – család régi földbirtokának szélén áll. A felírás és a család elmondása szerint Husztik József és felesége Áfony Ágnes állította 1890-ben. (a betűk nagyon megkoptak, nehezen olvasható a szöveg)

Husztik György elmondása szerint, a háború utáni években traktorral erősített kötéllal döntötték le a keresztet a talapzatáról, édesanyjának a korpust sikerült megmentenie, és a plébánia hivatalba bevinnie, hogy ott őrizték számára. Három évvel ezelőtt Husztik György új keresztet állított a meglévő téglalapra. Hosszú kutatómunka után sikerült megtalálnia a plébánia padlásán a régi korpust, így most a határt az új kereszt régi Jézussal díszíti. (8. kép)

Rétalji-kereszt

A falutól legtávolabb eső, magányosan álló kereszt a régi Kovács – tanya és a Kőház közötti területen fekszik. Jelenleg szántó veszi körül, az egykori utat vagy birtokhatárt jelző téglalapon álló vaskeresztet. Díszítetlen a kereszt alakja, melyen a korpust és a Jézus felirat látható. Jelenleg a Gabona Kutató Intézet területén fekszik, így azok gondozzák. Elképzelhető, hogy a nagyszentmiklósi úton is egy ehhez hasonló állhatott, a „lapos vas” utal rá.

Bottyán Imre úgy emlékszik, hogy 1919 után a Rónayak a birtokot egymás között felosztották, és a keresztek a földterület határait jelezte, ezért állították azokat. (9. kép)

Az idős emberek emlékeznek, hogy Óladányban is állt, és a Nagyszentmiklósi úton is volt másik két kereszt is. Azonban ezeknek már a nyoma sem maradt meg.

A község belterületén lévő keresztek története és leírása

Millenniumi kereszt

„Kiszombor község a szentév emlékére szobrot állított Szent István királynak. Volt itt egy szent István szobra templom kertbe, de nagyon is viharvert állapotban, azt levéttetem a talapzatról és kegyeletből elhelyeztem az állami elemi iskola múzeumában. A talapzatra, melyen Kiszombor község Magyarország 1000 éves fennállásának emlékét örökítette meg, egy vaskeresztet helyeztettem el a szobor helyére.”⁸

Az emlékmű a plébánia hivatal előtt áll, a köré ültetett bokroktól sajnos nem egészen látható, ezért sokan nem is tudják, hogy ott kereszt ill. egy emlékmű áll. A talapzat mind a négy oldalára helyeztek el egy-egy márványtáblát, amin az állítatók neve, az akkori felelős magyar kormány tagjai, és az emlékmű felállítására adakozók neveit olvashatjuk. (10–11. kép)

A kereszt és a korpusz öntöttvasból készült, felette INRI felirat látható. Ezen a kereszten nem találunk mellékalakot. Érdekessége az emléeknek, hogy a kereszt a plébániával szemben áll, míg az a márványtábla, amelyen az kereszt állítás idejét és okát leírták, az háttal helyezkedik el a plébániának, tehát az útra tekint, míg a Jézus-szobor az útnak háttal van.

A következők olvashatók az oszlopon:

Ő Cs. És Kir. Apostoli felség
I. FERENCZ JÓZSEF – 51-ik magyar király
Dicsőséges uralkodásának 48-ik évében
Magyarország 1000 éves fennállásának
Emlékére
Zombori Rónay Ernő kezdeményezése folytán
Hazafias kegyelettel emeltette
Kis-Zombor községe.
1896. év. Augusztus hó 15.-én.

A kastéllyal szembeni oldalon a következő felirat látható:

⁸ HISTORIA 59.

Magyarország felelős kormánya
Br. BÁNFFY DEZSŐ elnök
PERCZEL DEZSŐ belügy
LUKÁCS LÁSZLÓ pénzügy
Dr. WLASICH GYULA vallás és közoktatás
Br. FEHÉRVÁRY GÉZA honvédelem
DÁNIEL ERNŐ kereskedelem
ERDÉLYI SÁNDOR igazságügy
Dr. DARÁNYI IGNÁCZ földművelés
Br. JOSIKA SÁMUEL király személye körüli miniszterek

A plébániával szembeni táblán a következő felirat van:

ÁRPÁS GYULA róm. kath. plébános
Kis Zombor község előljárósága
RANKOVICS SÁNDOR elnök bíró
MATUSZKA BALÁZS másod bíró
KÁDÁR ÁRPÁD közjegyző
BALÁZS BÁLINT pénztárnok
I-só KOZMA ANDRÁS
II-ik GÁBOR MÁTYÁS
III-ik GULÁCSI ANDRÁS
IV.-ik KOHAJDA ILLÉS esküdtek
Dr. SZIKLAI KÁROLY körorvos
TÓTH ANTAL közgyám

A templom felöli oldalán a következők neveket olvashatjuk:

Mélt. DESSEWFFY SÁNDOR Csanád egyh. m. püspök
Nagymélt. gróf MAKÓ KÁLMÁN kerületi országgyűlés képviselő
TORONTÁL VÁRMEGYE KÖZIGAZGATÁSI
FŐTISZTVISELŐI
Mélt. Zombori RÓNAY JENŐ főispán
Dr. DELLIMANICS LAJOS alispán
Br. FEILITZSCH BERTALAN főjegyző
HADFY KÁROLY járási főszolgabíró
Dr RADENICS GYULA szolgabíró

Gábor-féle kereszt

A Szegedi és a Szőlő utca találkozásánál egykor egy kereszt állt, amely évekig a templom bejárata mellett volt látható. A Zomboron található út menti keresztetek közül talán az egyik legszebb. A talapzattal együtt kb. 2 méter magas, öntött vas kereszt korpusz. A kereszt nem tömör vaslemez, hanem szépen meg-

munkált „csipkézett” díszítésű. A korpusz alatt táblát helyeztek el, melyre egykor a tulajdonos nevét írhatták. (sajnos ez le van festve) A tábla alatt pedig Mária alakját láthatjuk.

A keresztet Gábor András és felesége Talpai Rozália, Mátyás nevű fiúk születésekor készítették, melynek pontos időpontja: 1858. febr. 23. és 24.-én másnap már meg is keresztelték a fiú gyermeket.⁹ Feltehetőleg vagy kései gyerekként, vagy pedig egyetlen fiú utódként jött a világra Gábor Mátyás, és ennek az emlékére állították a keresztet. Ezen szakrális tárgy négy sarkában jegenyefákat ültettek, így hangsúlyozták annak helyét.

Szólóssi Károly elmondása szerint a szülei gondozták a keresztet. Egy leszerelő kiskatona nagy sebességgel közlekedett a Szegedi utcán, az autó lesodródott az útról és nekiment a keresztnek, ami kidőlt. Akkor szállították a templom elé, ahol 2005. áprilisáig állt. A faluban működő Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör tagjainak volt az ötlete, hogy jó lenne visszaállítani a keresztet eredeti helyére. A falu önkormányzata biztosította a szükséges anyagi hátteret, a falu lakossága pedig társadalmi munkával segítette a kezdeményezést. Mindenki örömeire 2005. április 24.-én, vasárnap búzaszentelő körmenettel egybekötve szentelte fel Záborszki Kálmán plébános úr ezt a szakrális emléket. Így ismét a falut díszte a majd másfélszáz éves emlék. (12–13. kép)

A Kisteleki-kút keresztje

A Ladányi és Porgányi utcák találkozásánál van egy kis tér, ahol régen piacot tartottak. A téren egy artézi kút található, ami a környék lakóinak a víz szükségletét elégítette ki, míg a vezetékes vízhálózatot ki nem építették.

A fehérre meszelt kereszt, a Ladányi utcával szemben helyezkedik el. Ugyanúgy, mint az eddigi kereszt ez is öntött vasból készült. Feltehetőleg akkor állíthatták, amikor a Nagyszentmiklós utcában lévő, mert sok a hasonlóság közöttük.

A korpusz alatt tábla, és Mária alakja. Itt a mellékalakot díszes keretbe foglalták. A kereszt csúcsai virágmintában végződnek. A korpusz mögött láthatjuk a napsugaras mintákat és az INRI feliratot. Az út menti emléket szépen helyre hozták, de sajnos, mint a többinél is tapasztalom, a felíratra senki sem ügyelt, azt lefestették, pedig mennyi mindent megtudhattunk volna róla. A keresztet sövényvel vették körbe, négyszög alakban, így jelezve a szent helyet. A környékben élők elmondása szerint, a kereszttel szemben élő nénik gondozták halálukig. Minden nagyobb egyházi ünnep előtt és tavasszal lemeszelték, és friss virágot vittek oda. Jelenleg, mint ahogy a többinél is tapasztalom, az önkormányzat gondozza azokat. (14–15. kép)

---

⁹ VI. anyakönyv 104. old. 40.tétel

A Móricz utca végén lévő kereszt

A Tisza, a Móricz és a Régi Makói utcák kereszteződésének sarkán, egy magánház udvarán található. Téglalap alapon helyezték el az egyszerű formájú keresztet, rajta a korpussszal. Emléktábla vagy felirat sem jelzi az egykor szebb napokat is látott kereszt múltját. Hiába kérdezgettem, már senki sem tudja ki és milyen alkalomból állította az utak kereszteződésébe. (16. kép)

A Kis-kereszt

A Makói utca végén található a kisállomással szemben a Kis András és felesége által készíttetett kereszt, melyen a következő felirat látható:

Isten dicsőségére
és fogadalmunk teljesüléséért
állította a keresztet
KIS ANDRÁS és
VÖRÖS JULIANNA
1886.

Bottyán Imre bácsi mesélte, hogy ez a Zsíros Gergő – féle kereszt. Zsíros Gergő, módos ember lehetett, mert a Makói utcában három háza is állt. Ő rendelte meg az emléket, még pedig a Daróczi-családtól. A kereszt elkészülése után Apjok László esperes szentelte fel azt. Elképzelhető, hogy a szülei lehettek, és a házasságukkal vagy a gyermekáldással kapcsolatos fogadalmukat teljesítette a Gergő. Ez már örök rejtély marad számunkra. Az emléket Horváthné, Marcsi néni gondozta haláláig. Jelenleg is sokan visznek a kereszthez virágot.

A Zombori emberek régen az út menti szent emlékek előtt keresztet vetettek, még akkor is amikor már azt lebontották, vagy lerombolták. (17. kép)

Kálvária

A római katolikus lakosság települések és kegyhelyek egyik kultikus helye. A keresztútjárás, a keresztúti ájtatosság gyakorlásának színtere. A kálváriák elhelyezkedése a földrajzi domborzattól is függ. Ahol lehetett hegyoldalra, vagy magasabb fekvésű helyre építették. Leggyakrabban a hosszúkás alakú kálváriát készítették, ahol a stációk egymással szemben helyezkedtek el. A bejáratnál szemben pedig Krisztus és a két lator keresztje állt. A stációk legtöbbször kőoszlopok, esetleg kápolnaszerű fülkék, valamint Krisztus szenvedéstörténetének, egy-egy jelenetét ábrázoló képpel vagy domborművel.

A kálváriák építése Magyarországon a 18. században virágzott, de a későbbi időkben is építettek újakat. A római katolikus vallású településeken nagy a jelentőségük, főleg a Nagyhétenhez kapcsolódó egyházi szertartások zajlanak a

Kálváriánál, így pl. Nagycsütörtökön, Szeged-Alsóvároson és Kiskunfélegyházán este a hívek kimennek Krisztusnak az Olajfák hegyén való imádkozásának példájára, a Kálváriára, a temetőbe, vagy egy út menti kereszthez.¹⁰ Nagypénteken, Apátfalván a tanyasiak is gyalog jönnek be a templomba, és délután körmenetben felkeresik a Kálváriát, és ott ájtatoskodnak.¹¹

Kiszomboron a Kálvária a falu temetőjének keleti részén helyezkedik el, melyet a Rónay-család állíttatott, ezt olvashatjuk az eseményről:

„1873-ire évi Marzius 1-én szenteltetett fel a temető keleti részén, özv. Rónay Jánosné, szül. Karácson Emília (2. melléklet 1. kép) ő Maga által építtetett és családi sírboltot összekötött Kálvária, mely napon, ünnepélyes mise után nagy néptömeg jelenlétében, az építető Kegyes Úrnő kívánságára, a közös temetőbe nyugvó családtagjai, úgymint öregebb Rónay János, az építető férje, Rónay Emília és Rónay Borbála leányai, Rónay István és Rónay Leona unokái az új sírboltba helyeztetek át.”¹²

A kiszombori Kálvária egyben a családi kriptá szerepét is betöltötte. Előtte a falu központjában álló, híres középkori körtemplom szentélyében alakítottak ki a Rónay-család számára temetkezési helyet. Karácson Emília grófnő, – aki a zombori óvodát is alapított-, építette a 19. század hetvenes éveiben. Sajnos a tervező és az építész neve nem maradt fenn a História Domusban. (2. melléklet, amin láthatjuk, milyen lehetett eredetileg az épület)

A kerítés kapuján belépve szemben helyezkedik el a téglalap alakú kálvária épülete, melynek bejárat mögött a ravatalozóban néhány térdeplő és gyertyatartót helyeztek el. Ez a rész vasajtóval van lezárva, az épület hátsó részében található a családi-kripta. A lépcsők két oldalról indulnak fel, és vezetnek fel a kriptá tetejére, ahol is a keresztek állnak. Jézus keresztye a latrok keresztye mögött áll. (18–20. kép)

A kálváriát jelenleg 9 oszlopos stáció veszi körül, de tudjuk, hogy egykor 14 részből állt. (Az utolsó oszlopon lévő képkeretnek a tetejére római számmal felírták a XIV-es számot.) Az idők folyamán másik két temetőkápolnát is építtetett a Rónay-család, ezért a jobb oldalt köríven elhelyezkedő stációkat lebontották, és az új kripták falára helyezték át azokat. A bejáratától balra az első oszlopot a temető csősz bontotta le a hatvanas-hetvenes években, rossz állapota miatt.

A stációk oszlopszerű kis kápolnák, melynek mélyedéseiben valaha üveggel lefedett festmények voltak. Nem tudni, hogy az idő vasfoga, vagy esetleg az emberi gyarlóság és mohóság tüntette el azokat eredeti helyükről. (21–22. kép)

Az egykor levakolt kálvária impozáns képet mutathatott. A mai állapota nem hasonlít egykori látványára. A II. világháborút követő években a család külföldre költözött. Sokáig nem volt gazdája a temetőkert ezen részének, manapság az önkormányzat gondolja a kápolnák környékét. Többször feltörték és kifosztották a sírhelyeket, és a kereszteket ledöntötték. A falak és a lépcső a tatarozás hiánya miatt omladozik.

¹⁰ BÁLINT 1938. 197.

¹¹ BÁLINT 1938. 200.

¹² HISTORIA 22.

Az idősebb generációt faggatva, emlékeznek, hogy nagyböjtben minden pénteken a Kálváriához vonultak ki. (Kovácsné Annuska néni elmesélése szerint)

Mások úgy emlékeznek, hogy csak Nagypénteken mentek ki a körmenettel a stációkhoz.

Az önkormányzat tervei között szerepel a Kálvária és a kripták felújítása, reméljük, látjuk még eredeti pompájában a kiszombori Rónay-sírkertet.

Kápolnák

A kápolna szó, capulna alakban már a 13. századtól ismert nyelvünkben, a latin capella középkori átvétele. Istentiszteleti célokra szolgáló kisebb épület, amelyet valamely kultushely mellett időnkénti használatára létesítenek, vagy valamely fogadalmi célokból építenek magánszemélyek vagy közösségek. A hazai parasztság körében évszázadok óta van hagyománya a kápolna építésnek.

A nagyobb kápolnák templomszerű, toronnyal ellátott épületek, de a kisebbek csak egyszerű téglalap vagy négyzetalaprajzú épületek, amelynek az oltár felőli része lekerekített, az oltárral szemben lévő oldalukon gyakran teljesen nyitottak, vas- vagy lécrács ajtóval lezárva. A kápolnák külsejükben az akkori történeti kor stílusát rejtik, elsősorban a barokk volt nagy hatással a kápolna építészetre. Berendezésük rendkívül szegényes, néhány szentnek a szobrán kívül legfeljebb egy-egy padot vagy térdeplőt helyeznek el bennük.

A kápolnák területi elhelyezkedésük szerint, az épület és a táj összefüggésében, valamint funkció szerint csoportosíthatjuk.¹³ A települések belterületén álló kápolnák között megkülönböztetünk nagy-; utcásorba épített kis-; ún. körmeneti állomások, patak-; ill. útmenti Nepomuki Szent János-; iskola-; határbeli és hegyi-; kálvária-; és temetőkápolnát.

Kiszomboron az előbb felsoroltak közül egy határbeli kápolna volt, amit már lebontottak, és több temetői kápolna áll.

Sándor-majori kápolna

Kiszombortól 4 Km-re található a Sándor-majornak nevezett terület, amely nem a Rónayak birtoka, hanem Nákó Sándor grófé volt. A majorban élő emberek és gyermekeik részére a gróf iskolát és kápolnát építtetett. (23. kép) A következőket olvashatjuk a História Domusban a Sándor-kápolnáról:

*A községtől 4 km-re lévő Sándor-major, ahol is Nákó – gróf szép, zsindelyes tetejű kápolnát építtetett a kint lakó embereknek, 1911-ben. Tavasztól-őszig minden hónapban egyszer tartottak itt istentiszteletet.*¹⁴

¹³ LANTOSNÉ 1994. 117.

¹⁴ HISTORIA 147.

A reformátusok két hetente tartottak istentisztelet, a katolikusok pedig havonta egyszer. A kápolna olyan kicsike volt, hogy a mise alatt a hívek az épület előtt hallgatták a prédikációt.

Búcsúja is volt a kápolnának, amit – Hajdú István¹⁵ és Barna Gyula szerint –, Szent Gellért vértanú ünnepén, szeptember 24-éhez legközelebb eső vasárnap tartottak meg az ott lakó emberek.

A kápolna téglalap alapú, a szentély része félköríves. Kis fatorony volt látható a tetején, mely zsindellyel volt fedve. Berendezése a szűk hely miatt csak az oltárból állott, amelyet Jézus képe díszített.

A téeszkek létrejöttével a majorság megszűnt, az ott lakók lassan a faluba költöztek vissza. A tanyákat lebontották, a terület elnéptelenedett, az iskolát megszüntették. A kápolnában évente csak egyszer miséztek, búcsúkor.

Ami mozdítható volt a kápolnában és környékén elvitték, még a kőpadlót is felszedték. Az akkori plébános, Szikora Károly a püspökhöz fordult, hogy engedélyeztesse a kápolna lebontását, így azt 1963-ban az engedély megérkezése után bontották le.

„A Sándor-majori kápolna lebontása:

3 férfi 12 nap alatt végzett a kápolna lebontásával. A bontásból 7–8 ezer téglakerült ki, melyet a temető régi bejáratának gyalogjárdájának felújítására szállítottak el, és a temető csőszház megerősítésére.

A kápolna mellett egy fakereszt állt, melynek az alja már el volt rohadva, ezért ezt is elbontották. A ravatalozó padlásáról elő került egy 1,5 méteres vaskereszt, melyet az elbontott kápolna helyére állítottak fel, hogy őrizze a Sándor-majori kápolna emlékét.¹⁶ (24. kép)

A kápolna helyét és a keresztet sem lehet megtalálni manapság, emlékét csak néhány fotó őrzi, amit Szikora plébános készített.

Egy nagyon szép kápolnával vagyunk szegényebbek mi zomboriak.

Zubán kápolna

A temetői kápolnák közé soroljuk, melyek rendeltetésüket tekintve többfélék, épülhetnek kegyúri sírkápolna céljából, vagy a faluközösség szándékából is.

Nevét a készíttető család vezetéknévéről kapta. A Zubánok a 19. század közepén telepedtek ide Keszthelyről Kiszomborra, foglalkozásukat tekintve kovácsok voltak. A későbbi években vendéglőt nyitottak a Nagyszentmiklós utcában.

A kápolnát a 1910-ben Zubán István és Mihály építtette, mely a család számára ravatalozóként és temetőhelyként is szolgált. Belső terében oltárasztal áll, ahol temetés esetén gyászmisét mondtak, a hívek részére padokat készítettek. A kápolna tornyában lévő haranggal csendítettek temetéseken. A mai napig is ezt

¹⁵ Hajdú István 1972-ig élt kint a Sándor majorban.

¹⁶ HISTORIA 150.

a harangot hallhatjuk, csak nem az eredeti helyén áll, hanem áthelyezték az új ravatalozó mellé.

A kápolna bejáratának jobb oldalán Szent János apostolt, baloldalán Szent Pétert, fölötte pedig Szent Mihály arkangyal szobrát láthatjuk.

Szent János, Jézus legkedvesebb tanítványa volt, egy nyitott könyvet, az evangéliumot tartja a kezében, amin a görög ábécé első és utolsó betűje láthat: az alfa és az omega.

Szent Péter az apostolok fejedelme, az erős kőszikla, melyre Krisztus egyházát építette. Ő kapta a mennyország kulcsát és a hívek és az apostolok igazgatását, ezért ábrázolják kulccsal és könyvvel a kezében.

Szent Mihály főangyal nevezik a sátán legyőzőjének és a mennyei seregek fejedelmének. Kezében koszorú és zöldág, ami a halál feletti győzelemnek, az örök életnek a szimbóluma. (25–27. kép)

Szent Péter és Szent János szobrai alatt egy-egy márványtáblát helyeztek el, melyen a Zubán-család elhunyt tagjainak neve olvasható.

Az épület tetején két oldalt két angyalka áll, a bal oldali egy kisleányt, a jobb oldali kezében könyvvel egy kisfiút ábrázol. A kápolna mögötti részen lehet a kriptához lejutni, ami jelenleg el van falazva.

A Zubán-család köztiszteletnek örvendett és örvend ma is a faluban, pl. Zubán Mihály több évtizedig kántor-tanító volt a faluban.

*„Év végén elhalálozott Zubán Mihály kántor. Ki szép ének hangjával és nagy zenei tudása miatt és mint ügyes énekkar vezető közszeretettben állott”*¹⁷

*„Bár munkanapra esett halottak napja, még is meghirdették, és sokan eljöttek a halottak-napi misére, délután 3 órára a Zubán – kápolnába.”*¹⁸

Amint a bejegyzésből olvashatjuk, halottak-napján a Zubán kápolnában tartották a miséket, ez a hagyomány mára teljesen feledésbe merült.

Rónay kápolnák

A kálváriától néhány méterre épült a 19. század végén, a 20. század elején a téglalap alaprajzú és nyolcszögletű kupolával díszített kegyúri sírkápolna. Az építtető Zombori Rónay Jenő (28. kép), aki Torontál vármegye főispánja volt. Ez a kápolna is, úgymint a kálvária épülete is, a család számára ravatalozóként és temetőhelyként is szolgált.

„1921. április 21.-én Szegeden elhalálozott z. Rónay Jenő senior patronus 67 éves korában. Nagyműveltségű ember volt, ki mint fiatal jogász lépett a vármegye szolgálatába és már 35 éves korában megválasztották az alispáni székbe, majd fő-

¹⁷ HISTORIA 35.

¹⁸ HISTORIA 165.

*ispán lett. Holttestét hazaszállították a maga építtette hatalmas kriptába temették.*¹⁹

Az épület bejárat bal oldalán lévő márványtáblán a következő neveket olvashatjuk:

Itt nyugszanak:

Zombori RÓNAY MIKLÓS szül. 1906. III./12 + 1912. XI.18.

Zombori RÓNAY DÉNES cs. és kir. 13. huszezrednek önkéntese

Szül. Nagybecskerekén 1892. II. 20. orosz fogságba Beresofkán 1916. VII. 28. gyilkos kezek által életét veszti.

Zombori RÓNAY JENŐ Torontál vármegye, Pancsova város főispánja volt, a Lipót-rend lovagja, cs. és kir. Főtanácsos született Kis-Zomboron 1854. IV. 11. + Szegeden 1921.IV. 28. idegen megszállás alatt.

A jobb oldali táblán a viszági Pányánszky –család tagjainak nevei olvashatók:

Itt nyugszanak:

viszági PÁNYÁNSZKY ISTVÁNNÉ

szül. kádári báró Duka Mária 1833. V/14 + 1906. IX/13

viszági PÁNYÁNSZKY GYULA szül. 1835. X./12 + 1864. V.17.

viszági PÁNYÁNSZKY DÉNES 48/49 honvédtiszt

szül. 1831. VII.9 + 1920 X./19.

A harmadik kápolna a 40-es évek előtt épült, 1940-es dátummal temették el a Rónay-család tagjait. Téglalap alaprajzú, a teteje, lapos, rajta egy kőkereszt. A bejárat felett a Rónayak címere látható. A kápolna berendezése, két térdeplő és két gyertyatartó. Többször feltörték és a sírokat fosztogatták. (29. kép)

Szentek köztéri szobrai

Szent István-szobra

*„Kiszombor község a szentév emlékére szobrot állított Szent István királynak. Volt itt egy szent István szobra templom kertbe, de nagyon is viharvert állapotban, azt levéttetem a talapzatról és kegyeletből elhelyeztem az állami elemi iskola múzeumában. A talapzatra, melyen Kiszombor község Magyarország 1000 éves fennállásának emlékét örökítette meg, egy vaskeresztet helyeztettem el a szobor helyére.*²⁰

Az új Szent István szobor, műkőből készült, harashti mésző alapzaton. Bart Ferenc festőművész tervezte, és Karl Ferenc szobrász kivitelezte. (30. kép)

---

¹⁹ KISS 1997. 119.

²⁰ HISTORIA 59.

A község fizette a szobor árát, az 1500 pengőt, a szállítás és a fölállítás költségét pedig a templom pénztárából utalták ki.

2000-ben a község a szobrot restauráltatta.

Nepomuki Szent János szobra

Szent János a folyók, hidak, hajósok, vízimolnárok halászok és más vízen járók védő szentje. A gyónási titok mártírként tartják számon. A 18. században, a barokk korban szentté avatták, és a legtöbb templomot az ő tiszteletére szentelték fel. Szobrai az egész ország területén elterjedtek, így vidékünkön, Apátfalván, Csanádpalotán és Kiszomboron található meg a szobra.²¹

Településünkön, az Oexel (Rónay) családnak Zomborra költözése előtt, már állt a szobor a templom előtti tér Makó felőli részén. Először 1805. évi térkép tüntette fel.

A zomboriak a Maros szabályozása előtt és után is többször árvízkárosodást szenvedtek, ezért állították fel a szobrot. Szent Jánost ilyen vonatkozásban is tiszteli a nép.²²

A 19. század elején már megrongálódott. Helyreállítása után, 1815. május 16-án Dombó Antal plébános áldotta meg.

*„Az első artézi kutat, a Szent János kutat, 1889-ben fúratta a község. Kitűnő, jó vízre akadtak.”*²³

Tehát, 1889-ben a szobor mellett kutat fúrtak, a főtéren.

1938-ban a Szent István – szobor fölállítása miatt áthelyezték a tér nyugati oldalára.

Az új szobor elhelyezése miatt szükségessé vált a nepomuki Szent János szobor áthelyezése, mert a templom téren állt, szorosan a Nagyszentmiklósi országút mellett, háttal a templomnak. A község költségén áthelyeztük, a Rónay Tibor- féle Kastély oldalára, ott ugyanolyan méretű és alakú kápolnát építettek a szobor fölé, mint a régi de annál díszesebbet. A Szent János szobor eredetére 1815-től való az első följegyzés, de egy régi térképen már 1805-ben szerepel. – Kleitsch Mátyás plébános följegyzése.

1964-ben a szobor meggyalázása: október 15-én éjjel után egy óraker, 6 legény és 4 leányból álló társaság vonult a templom-téren álló műemlék Szent János elé. Téglákkal leverték a szobor fejét és karját, az alapos munka után kivonultak a temetőbe, és ott egy betonnal lefödött sír tetején táncoltak, ugráltak, széttörték a magukkal vitt üvegeket és poharakat.

²¹ TÓTH 2000. 168.

²² KISS 1997. 104. 91. lábjegyzet

²³ KISS 1997. 117.

*Aznap kézre kerültek, és a rendőrségen bevallották tettüket. A 2 fővádoltat 3–3-évi a többi 4 1–1 évi szabadság vesztésre ítélték, és a szobor helyreállítási költségét meg kellett téríteniük. Gajdos Dezső makói kőfaragó állította helyre a megrongált szobrot, ami 2000 Ft-ba került.*²⁴

Ezek után az Országos Műemléki Felügyelőség törölte a műemléki jegyzékből, helyette az apátfalvi Nepomuki Szent János szobrot nyilvánította műemlék jellegűnek.

*1975: Az épülő új ABC-áruház miatt rossz helyen volt az 1815 óta a falunak a főterén elhelyezett Nepomuki Szent János szobor, és védő épülete. Sok vitatkozás után a községi tanács elhelyeztette a szobrot, a templom fő bejáratának bal oldalán. Remélhetőleg már itt is marad.*²⁵

Sajnos, az addig is oly sokat rongált szobor a vandálok martalékává vált, ezért az egyház az építményt elbontatta, és a templom bejáratánál helyezte el. A község főnnállásának 750. évfordulóján, 1997-ben ismét fölállította Nepomuki Szent János szobrát, a templom előtti téren, a régi ártézi kút fölé, Madarász József tervei alapján.²⁶ (31. kép)

Remélhetőleg ez már a végleges helye lesz a majd két százéves szobornak.

Mária-szoborok

Máriát, Jézus anyját a magyar néphagyomány, de a római katolikus és a görög keleti vallású lakosság is nagy tiszteletben részesítette. Boldogasszony, Boldogságosszűz, Szűzanya, Szűz Mária elnevezései ismertek hazánkban. A Mária-ünnepekhez gazdag paraszti hagyományanyag kapcsolódik. A legtöbb Mária – ünnep, főleg a Sárlos, Havi, Nagy- és Kis-Boldogasszony napján búcsú volt a Máriának szentelt búcsújáró helyeken: Gyűd, Andocs, Celldömölk, Csátka, Remete, Verebély, Pócs, Radna, Csíksomlyó, Máriacell stb. Ezekről a helyekről haza hozott kegyképek és szobrok számára készítettek szekrényszerű ún. Mária-házakat, melyeket a sarkos elrendezésű parasztszobák asztalszögletében, a szentsarokban állítottak fel. Ehhez a Mária –házhoz hasonló szekrényke látható Kiszomboron is, de ez nem a szobában, hanem a ház homlokzatán található. A zombori emberek a radnai búcsúra jártak, erről a búcsúról hozhatták a szobrocskát. A helyi templom búcsúja Nagyboldogasszony ünnepén van, az sem kizárt, hogy egy ilyen alkalomkor vették meg a kegytárgyat.

A Szegedi utca és a Rákoczi utca sarkán álló ház²⁷ homlokzatán, üveg ablak mögé helyezett Mária-szobor áll. Jól látható, hogy a külső borítás díszítve van, a

---

²⁴ HISTORIA 184.

²⁵ HISTORIA 200.

²⁶ TÓTH 2000.168.

²⁷ Szegedi utca 50. számú ház.

szobor fölött a szent korona van kifaragva. A jelenlegi tulajdonos nem sokat tud a szobor történetéről, de mégis büszkén mutatta a kis Mária-szobrot. (32–33. kép)

A szobor 21 cm magas, az eredeti festék több helyen lekopott, javítva is volt, mert a talapzatán a ragasztás nyomai láthatók. A szobor történetére többen is emlékeznek, de nem egyformán, kevés az információnk, hogy bármelyiket is igazolni tudjuk, ezért leírom mind kettőt.

Az egyik változata a Mária- ház történetének:

A ház egykori tulajdonosa Bandur András volt, aki később főszolga bíró is volt a faluban. Az I. Világháborúban hadifogságba esett Oroszországban és Tulába került (ma Ukrajna területén van). Ekkor a fogság azt jelentette, hogy orosz parasztokhoz kerültek a hadifoglyok, és ott kellett mindenféle munkát elvégezniük. Több esztendő múlva, 1921-ben tért haza Bandur András, de nem egyedül, hanem egy orosz feleséggel, Rudvanov Máriával és néhány hónapos kisfiával Aladárra az oldalán. Azt mesélik, hogy az Oroszországból jött asszony mélyen vallásos volt, és ő tetette a ház homlokzatára a Mária-szobrot. A későbbi tulajdonosok nem vették le a szobrot.

A ma is élő család tagokat is megkerestem ők úgy emlékeznek, hogy amikor a Pollner Kálmán utcából a Szegedi utcai házba költöztek, a szobor már a helyén állt.

„– Mindig felnéztek a mi házunkra a szobor miatt!” emlékezett vissza ifj. Bandur Mihály.

A Szabó M. Magdolna ennek a háznak a szomszédságában él, tőle is érdeklődtem a szobor eredetéről.

„– Dédapámé volt ez a ház, ahol én is lakom, 1890-ben építette. De akkoriban a másik telek is ehhez a portához tartozott, nem olyan kicsike volt, mint most. 1911-ben özv. Baloghnénak szül. Matuszka Borbálának, tulajdon leányának eladta vagy elajándékozta azt a részét a portának, ahol most a Bandur-féle ház áll. Még abban az évben felépült a ház, és ismét férjhez ment a Borbála egy Jáksó nevezetű emberhez. Az biztos, hogy mélyen vallásos családban nőtt fel Matuszka Borbála, és az elképzelhető, hogy így nyilvánította ki a falu közössége felé a Mária-tiszteletét.”

Nem tisztem eldönteni, hogy melyik történet a valódi, az biztos, hogy szép színfoltja falunknak ez a kis Mária szobrocska.

Kiszomboron, az 1950-es években még egy másik Mária szobor is állt. A Rónay-kastély tornyos részének oldalában, szemben a Makói utcával. (34. kép)

Sajnos a Rónay-féle szobrot egyik éjszaka védőrácsostul eltulajdonították, és azóta sem került elő. Már csak az üres szoborfülke és a megmaradt festés emlékeztet bennünket a Mária-szoborra.

Láncos Jézus szobra

Kiszombor templomában van egy szobor, ami a megkínzott, szenvedő Jézust ábrázolja. Történetéről nem sokat tudunk. A szobor állíttatója Tóth Anna nevezetű asszony, aki 1894-ban adományozta a templomnak. (35–36. kép)

A szobor kőből és fából készült, egy oszlophoz láncolva, fél térdre ereszkedve ábrázolja Krisztust. Fején töviskoszorú, a testén az ostorozás nyomai láthatók. Érdekessége, hogy a láncok igazi fémkarikákból készültek.

Krisztus szenvedésének tisztelete a keresztes háborúk, személyek szerint főleg Szent Bernát és Szent Ferenc kezdeményeire a kései középkorban a barokk időkben gazdag változatokat teremtett. Az evangélium szűkszavú előadásmódját kevésnek tartották ezért, új élményforrásokat keresve, hamarosan az apokrif hagyományokból, ereklyekultusból, és látomásokból is merítettek. A kánoni evangéliumok Jézusnak kereszthalál előtti megkínzásáról két alkalommal is szólnak, de nagyon röviden. Először, amikor nagycsütörtök éjszakáján a zsidó főtanács méltónak ítéli a halálra, azután megköpdösték és börtönbe vetették. A másik bántalmazás nagypéntek délelőtt történt, amikor a rikoltozó nép Barabást választotta, majd Pilátus pedig megostoroztatta Jézust. A gyötrelmek, illetőleg kínzások, vagyis a Megváltó szenvedéseinek egyes mozzanata az idők során mintegy önállósulnak, és külön kultusz fejlődik belőlük.

A börtönbe zárt, oszlophoz láncolt Jézus szobormását megtaláljuk Szabadkán, Baján, Szombathelyen a franciskánus, Győrben a karmelita templomban, Győr orsolyita kolostorában, a kassai Kálvárián, a csongrádi nagytemplomban, Mesztegyenyőn és Kiszomboron. Csak a mi falunkban nevezik a szobrot Láncos Jézusnak.

A budavári klarisszák barokk szobra csodatévő hírbe került. Emlékezetét egy német szentkép, továbbá egy magyar ponyvanyomtatvány őrzi:

„Imádság a titkos fogságban Jézushoz, mellyel minden titkos szükségben, és szenvedésben lévő Kersztyén lélek fohászkodással mondhat.”²⁸

„A Láncos Jézus szobor, igen nagy köztiszteletnek örvendő, méltó helyre került a templom kórusra feljáró sarkából”²⁹

Ekkor az egyik melléktár elé helyezték, ahol is szemből láthatták a z emberek. Jelenleg a templom egyik oszlopa mellett áll, a misére érkező hívekhez egészen közel helyezkedik el. Sokan virágot tesznek a szobor elé.

Több kiállításon is szerepelt, Ocskó Matild elmondása szerint Juhász plébános úrnak sok munkájába került visszaszerezni a templomunk számára a zombori Láncos Krisztust.

Összegzés

Az egész katolikus Európában, így hazánkban is nagy számmal állnak útszéli keresztek. Keresztet általában családok, vallási társulatok, helységek emeltek jámbor elhatározásból, fogadalomból. Kint a határban, rendszeren útkeresztelés-

²⁸ BÁLINT 1998. 307.

²⁹ HISTORIA 192.

nél állították őket. A kereszt mellett elhaladva hívő parasztok megemelik a kalapjukat, az asszony nép pedig keresztet vet.

Kiszombor lakossága mély vallásosságának kifejező jele a sok kereszt és a szakrális szobrok. A környékben lévő települések közül Kiszombor kiemelkedik a rendkívüli műemlék jellegű épületeivel, de kiemeli a szakrális emlékek sokasága is. A község határainak keresztjeit 30–40 évvel ezelőtt látogatták gyakran és egyéni ájtatosságok színhelye volt.

Az utak, utcák keresztjeit fogadalomból, hálából, gyógyulásért vagy tiszteletből állították. A keresztet gondozását egyének vagy családok végzik. A keresztnek a község lakói külön nevet adtak és a mai napig így emlegetik őket. Ezek a nevek azonban nem az állítandó nevével egyeznek meg.

Felhasznált irodalom

VI. Anyakönyv Plébánia Hivatal – Kiszombor

BÁLINT Sándor

1938 *Népünk ünnepei*. Szent István-Társulat Budapest, 1938.

1998 *Ünnepi kalendárium* 1–2. Mandala kiadó Szeged, 1998.

HISTORIA

1740–1774 *Historia domus – Kiszombor 1740–1774-ig*. Plébánia Hivatal Kiszombor

KISS Mária Hortenzia

1997 *Kiszombor története*. Makó.

1987 *Tűzpróbára tétetett*. Győr

LANTOSNÉ IMRE Mária

1998 *Szakrális táj és kultusz a pécsi egyházmegyében*. III. Kápolnák *Janus Pannonius Múzeum évkönyve*. Pécs. 41–42, 115–147.

MNL

1987 *Magyar néprajzi lexikon* 3–4–5. kötet Akadémiai Kiadó, Budapest.

SZILÁGYI István

1980 *Kálváriák*. Budapest, Corvina.

TÓTH Ferenc

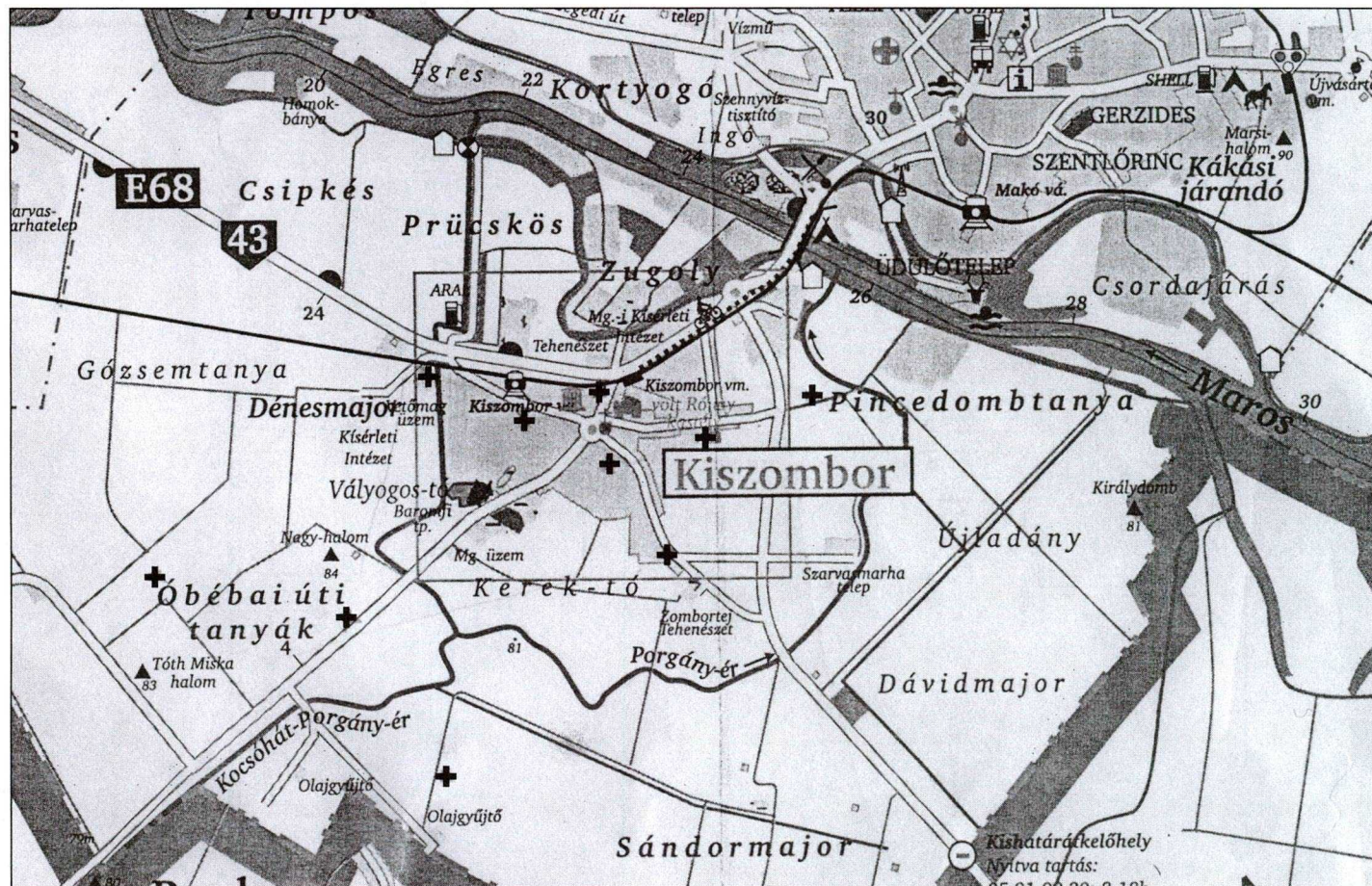
2000 *Makó és vidékének építészeti emlékei*. Szeged.

Zsuzsanna Szikszai

SACRED MONUMENTS OF KISZOMBOR

Kiszombor belonged to the estate of the Rónay family since the 1700s. Now it is mostly populated by Catholics. Today there are 12 crucifixes in the inner and outer districts of the village. Part of these roadside monuments has been erected by the patron, the rest by private individuals. In most of the cases, the history of the monument and the name of the raiser are known. There are several chapels and a partly ruined calvary decorating the cemetery. The cemetery of the Rónays has been neglected, and the buildings are in a ruined condition.

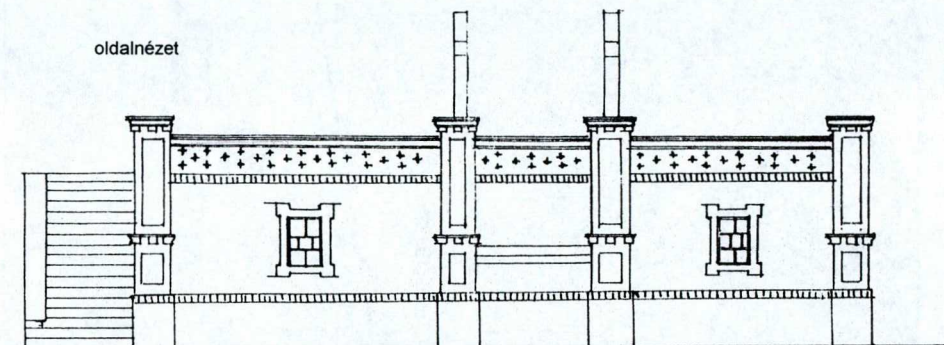
Inside the village, there is a statue of Saint Stephen and a statue of Saint John of Nepomuk that were renovated by a foundation operating in the village. The church is famous for the depiction of Christ with Chains (Christ in Prison). On the gable of one of the houses in the village, you can see a statue of the Virgin Mary, which is very rare in this region.

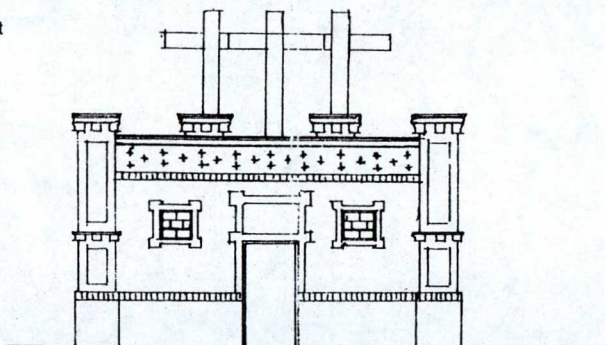
1. melléklet: Kiszombor és környéke, a Maros északi oldalán Makó.

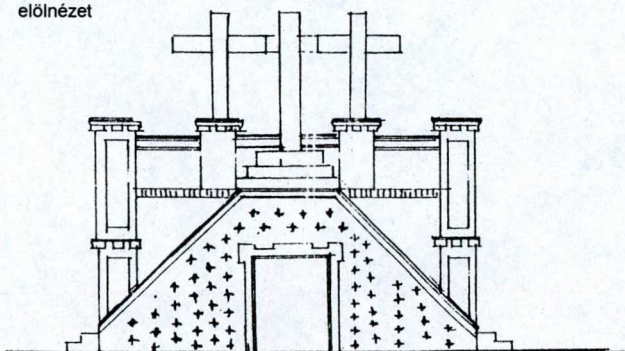
oldalnézet

hátnézet

előlnézet

2. melléklet: Kálvária

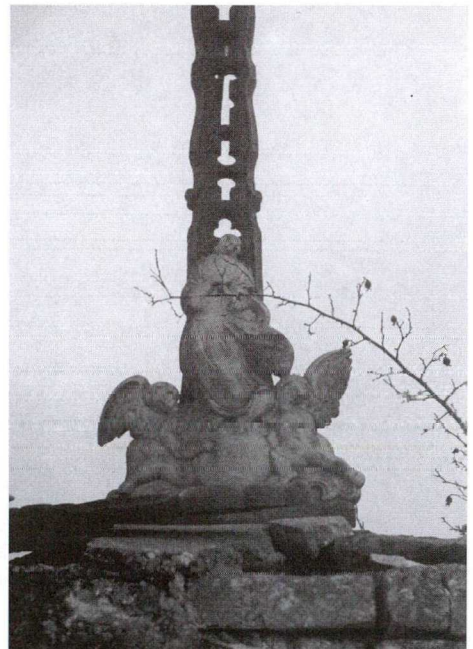
1. kép: A kiszombori körtemplom

2. kép: Szegedi országút keresztje

3. kép: Szegedi országút keresztje

4. kép: Szegedi országút keresztje

5. kép: A ladányi út keresztje

6. kép: Fehér kereszt

7. kép: A régi makói út keresztje

8. kép: Husztik-féle kőkereszt

9. kép: Rétalji kereszt

10. kép: Millenniumi kereszt

11. kép: Millenniumi kereszt

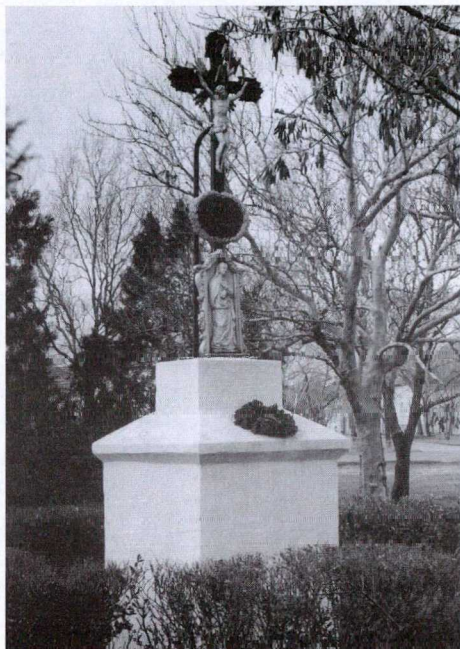

12. kép: A Gábor-féle kereszt

13. kép: A Gábor-fél e kereszt új helyén

14. kép: A Kisteleki-kút keresztje

15. kép: A Kisteleki-kút keresztje

16. kép: A Móricz utca végén lévő kereszt

17. kép: A Kis-kereszt

18. kép: Kálvária

19. kép: Kálvária

20. kép: Kálvária

21. kép: Kálvária stációk

22. kép: Kálvária, jobbra a Rónay kápolna

23. kép: Az egykori Sándor-majori kápolna

24. kép: Sándor-majori kápolna bontása

25. kép: Zubán kápolna

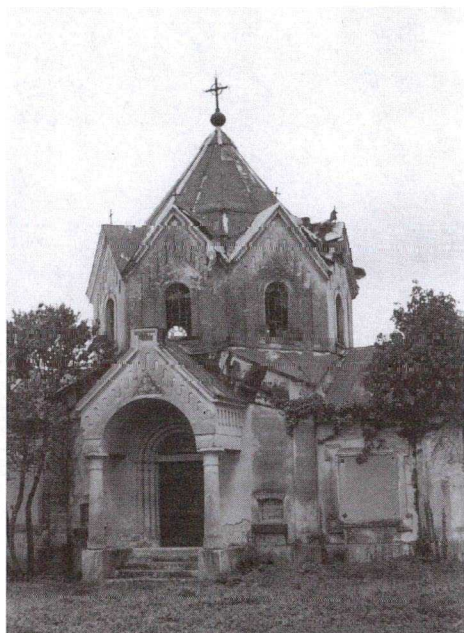

26. kép: Zubán kápolna

27. kép: Zubán kápolna

28. kép: Rónay kápolna

29. kép: A második Rónay kápolna

30. kép: Szent István-szobor

31. kép: Nepomuki Szent János-szobor
mai helyén

32. kép: Mária-szobor

33. kép: Mária-szobor

34. kép: A Rónay-kastély
Mária-szobrának helye

35. kép: Láncos Jézus